

ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757.2024.2

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

КС

Київські
історичні студії

Kyiv Historical Studies

2024, № 2(19)

Рік заснування — 2015
Виходить двічі на рік (червень, грудень)

The year of foundation — 2015
Published twice a year (June, December)

Київ — 2024

Засновник:

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Рік заснування — 2015

Виходить двічі на рік (червень, грудень)

З 2017 р. журнал є фаховим виданням з історичних наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України
№ 582 від 24.04.2024 р., Додаток 6,
оновлено позицію журналу
у Переліку наукових фахових видань України
(категорія «В») через зміну назви засновника

Журнал індексується в міжнародних
бібліографічних базах European Reference Index
for the Humanities and Social Sciences, Google Scholar,
Index Copernicus, Directory of Open Access Journals,
EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat,
Dimensions, Open Ukrainian Citation Index

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано Вченою радою
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
до оприлюднення на вебсайті журналу
після здійснення видавничої підготовки
(*протокол № 13 від 31.10.2024 р.*)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним проблемам історії, історіографії та джерелознавства, теорії та методології історичної науки, а також рецензії на фахові публікації; перевага надається дослідженням з історичної урбаністики, насамперед з історії Києва

Журнал має власний вебсайт.

URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

УДК 94(477.411)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2024.2>

Київські історичні студії

Науковий журнал

2024, № 2 (19)

Червень — Грудень

Головний редактор:

Щербак Віталій Олексійович,
доктор історичних наук (Україна).

Заступники головного редактора:

Салата Оксана Олексіївна,
докторка історичних наук (Україна);
Михайловський Віталій Миколайович,
доктор історичних наук (Україна).

Відповідальна секретарка:

Будзар Марина Михайлівна,
кандидатка історичних наук (Україна).

Технічний секретар:

Куцик Руслан Ростиславович,
кандидат історичних наук (Україна).

Редакційна колегія:

Андрєєв Віталій Миколайович,
доктор історичних наук (Україна);
Бачинська Олена Анатоліївна,
докторка історичних наук (Україна);
Бурдо Наталія Борисівна,
кандидатка історичних наук (Україна);
Відейко Михайло Юрійович,
доктор історичних наук (Україна);
Гедьо Анна Володимирівна,
докторка історичних наук (Україна);
Кривошея Ірина Іванівна,
докторка історичних наук (Україна);
Котова Надія Сергіївна,
докторка історичних наук (Україна);
Рассамакін Юрій Якович,
кандидат історичних наук (Україна);
Саган Галина Василівна,
докторка історичних наук (Україна);
Срібняк Ігор Володимирович,
доктор історичних наук (Україна);
Черемісін Олександр Вікторович,
доктор історичних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Юсупович Адріан, доктор габлітований (Польща);
Садовська Джоанна, докторка габлітована (Польща);
Прихода Марек, доктор філософії (Чеська Республіка).

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024
© Автори публікацій, 2024

Founder:

BORYS GRINCHENKO
KYIV METROPOLITAN UNIVERSITY

The year of foundation: 2015
Published twice a year (June, December)

The journal has been a professional publication
on historical sciences since 2017

According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine № 582 dated 24.04.2024 (Annex 6),
the journal is updated the position on the List
Professional Editions of Ukraine (category “B”)
due to the change of the name of the founder

The journal is indexed in international scientific databases
European Reference Index for the Humanities
and Social Sciences, Google Scholar, Index Copernicus,
Directory of Open Access Journals, EBSCO,
Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, Dimensions,
Open Ukrainian Citation Index

The journal supports open access policy

Recommended by the Academic Council
of Borys Grinchenko Kyiv
Metropolitan University
for publication on the website of this journal
upon editorial approval
(*Rec. No 13 31.10. 2024*)

The journal publishes materials on topical issues of history,
historiography and source studies, theory and methodology
of history, as well as reviews of professional publications;
preference is given to research on urban history, especially
the history of Kyiv.

The journal has its own website.

URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

UDC 94(477.411)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2024.2>

Kyiv Historical Studies

The scientific journal

2024, № 2 (19)

June — December

Chief Editor:

Vitalii Shcherbak,
Doctor of History (Ukraine)

Deputies Chief Editor:

Oksana Salata,
Doctor of History (Ukraine);
Vitalii Mykhaylovskiy,
Doctor of History (Ukraine)

Executive Secretary:

Maryna Budzar,
PhD of History (Ukraine)

Technical Secretary:

Ruslan Kutsyk,
PhD of History (Ukraine)

Editorial Board:

Vitalii Andryeyev,
Doctor of History (Ukraine);
Olena Bachynska,
Doctor of History (Ukraine);
Nataliya Burdo,
PhD in History (Ukraine);
Mykhailo Videiko,
Doctor of History (Ukraine);
Anna Hedo,
Doctor of History (Ukraine);
Nadia Kotova,
Doctor of History (Ukraine);
Iryna Kryvosheia,
Doctor of History (Ukraine);
Yurii Rassamakin,
PhD in History (Ukraine);
Halyna Sahan,
Doctor of History (Ukraine);
Ihor Sribniak,
Doctor of History (Ukraine);
Oleksandr Cheremisin,
Doctor of History (Ukraine)

Foreign Members of Editorial Board:

Adrian Jusupović, Habilitated Doctor (Poland);
Joanna Sadowska, Habilitated Doctor (Poland);
Marek Přihoda, PhD (Czech Republic)

© Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 2024
© Authors of publications, 2024

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

<i>Відейко М.</i> Археологічні матеріали 16–17 ст. з міста Трипілля та його історична топографія	6
<i>Драч О.</i> Гендерні аспекти професійності вчительок України у фокусі розширення прав працевлаштування на початку 20 ст.	14
<i>Клименко Н.</i> Анастасія Грінченко: штрихи до суспільно-політичної діяльності у Києві 1905–1907 рр.	23
<i>Срібняк М.</i> Репатріація полонених українців з Австрії (1918–1920): (Не)значущі Інші серед світу, що руйнується	31
<i>Говоруха В.</i> Медична допомога АРА на Катеринославщині під час голоду 1921–1923 рр.	39
<i>Шугальова І., Молдавський Р.</i> Трансформація образу міст в роки Голодомору-геноциду (на прикладі Києва, Харкова, Запоріжжя)	46
<i>Божко О.</i> Особливості структурно-функційної організації духовних семінарій за радянських часів (на прикладі Київської духовної семінарії)	55

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Мицик Ю.</i> З вістових листів про початковий період війни Речі Посполитої з Османською імперією 1672–1676 рр.	64
<i>Іванюк О., Бакика П.</i> «Митні історії» у подорожніх записках мандрівників 19 ст.	73
<i>Ковальов Є.</i> Листування Людвіка Куби з Андроником Степовичем як джерело для дослідження чесько-українських культурних комунікацій	82
<i>Бонь О.</i> «Треба вже набратися теї Європи, щоб більше не схогілось»: літературне середовище радянської України 1920-х рр. у листуванні Валер'яна Поліщука	93
<i>Клепак А.</i> Українське питання в публікаціях журналу «Вольное Казачество — Вільне Козацтво» (1927–1939 рр.): історичний, політичний та культурний аспекти	100
<i>Будзар М.</i> «Він не пішов звичайним шляхом вузького фахівця...»: дешифрація до життєпису Василя Маслова (1885–1959)	108

СОЦІОКУЛЬТУРНІ СТУДІЇ

<i>Содомора П.</i> Теоретичне й практичне значення концептів «сильної» та «слабкої» війни в сучасному контексті (на матеріалі праці «Про війну» Карла Кляузевіца)	121
<i>Гирич І.</i> Актуалізація національного нарративу путівників XIX–XX ст.: Володимирська вулиця Києва	129

ДИСКУСІЇ

<i>Русина О.</i> Волинське походження Радзивіллівського літопису: аналіз наукової гіпотези	137
--	-----

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

<i>Андрєєв В., Андрєєва С.</i> Хроніки окупованого міста: Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році / упоряд. О. В. Черемісін. Суми. 2023. 482 с.	151
--	-----

ХРОНІКА

<i>Гедьо А.</i> Міжнародна наукова конференція «Київ і кияни у соціокультурному просторі України: міська історія у нарративах»: нотатки на берегах	154
--	-----

ЮВІЛЕЇ

<i>Ковальов Є.</i> До 50-річчя Віталія Михайловського	158
---	-----

HISTORICAL STUDIES

- M. Videiko.* Archaeological Findings of the 16th–17th Centuries from the Town of Trypillia and Its Historical Topography 6
- O. Drach.* Gender Aspects of the Professionalism of Female Teachers in Ukraine within the Context of Expanding Employment Rights at the Beginning of the 20th Century 14
- N. Klymenko.* Anastasiia Grinchenko: Sketches of Social and Political Activity in Kyiv during 1905–1907 23
- M. Sribniak.* Repatriation of Ukrainian Prisoners of War from Austria (1918–1920): (In)Significant Others Amid the Crushing World 31
- V. Hovorukha.* Medical Assistance of ARA in Katerynoslav region during the Famine of 1921–1923 39
- I. Shugalyova, R. Moldavskiy.* Transformation of the Image of Cities in the Years of Holodomor-Genocide (Kyiv, Kharkiv, Zaporizhzhia as the example) 46
- O. Bozhko.* Peculiarities of the Structural and Functional Organization of Theological Seminaries in Soviet Times (The case of Kyiv Theological Seminary) 55

HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

- Yu. Mytsyk.* From the Newsletters on the Initial Period of War between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ottoman Empire in 1672–1676 64
- O. Ivaniuk, P. Bakyka.* “Customs Stories” in the Travel Notes of Travellers of the 19th Century 73
- Ye. Kovalov.* The Correspondence of Ludvik Kuba with Andronyk Stepovych as a Source for the Research of Czech-Ukrainian Cultural Communications 82
- O. Bon.* “It is Necessary to Get Enough that Europe, Not to Desire It”: Literary Environment of Soviet Ukraine of 1920s in Valerian Polishchuk’s Correspondence 93
- A. Klepak.* The Ukrainian Question in the Publications of the Journal «Volnoe Kazachestvo — Vilne Kozatstvo» (1927–1939): Historical, Political, and Cultural Aspects 100
- M. Budzar.* “He Didn’t Follow the Usual Path of a Narrow Specialist...”: A Contribution to the Biography of Vasyl Maslov (1885–1959) 108

SOCIO-CULTURAL STUDIES

- P. Sodomora.* The Theoretical and Practical Significance of the Concepts of “Strong” and “Weak” War in the Modern Context (Based on “On War” by Carl Clausewitz) 121
- I. Hyrych.* Actualization of the National Narrative in Guidebooks of the 19s and 20s Centuries: Volodymyrska Street in Kyiv 129

DISCUSSIONS

- O. Rusyna.* Volhynian Provenance of the Radziwill Chronicle: Hypothesis and its Critical Assessment 137

REVIEWS AND NOTES

- V. Andryeyev, S. Andryeyeva.* Chronicles of an Occupied City: Chronicle of Kherson’s civil resistance in the context of full-scale Russian aggression against Ukraine in 2022. Compiled by O. V. Cheremisin. Sumy. 2023. 482 p. 151

CHRONICLE

- A. Hedo.* International scientific conference “Kyiv and Kyivans in the Socio-Cultural Space of Ukraine: Urban history in narratives”: notes on the shores 154

ANNIVERSARIES

- Ye. Kovalov.* To the 50th anniversary of Vitalii Mykhaylovskiy 158

Марина БУДЗАР,

доцентка кафедри історії України
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Київ, Україна

Maryna BUDZAR,

Associate Professor at the Department
of History of Ukraine,
Faculty of Social Sciences and Humanities,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
PhD in History, Associate Professor,
Kyiv, Ukraine

e-mail: bmimab24@ukr.net.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3720-7799>

«Він не пішов звичайним шляхом вузького фахівця...»: дециця до життєпису Василя Маслова (1885–1959)

Документальні збірки українських науковців залишаються важливим інформативним джерелом для дослідження біографій як окремих персон, так і цілих поколінь. Публікація двох документів з фонду літературознавця, історика культури, музейника, етнографа Василя Маслова уможливіє детальний аналіз одного з найменш вивчених періодів біографії вченого. Це його перебування в Києві за часів окупації міста нацистами. Для публікації обрано автобіографію науковця, датовану листопадом 1941 року, її відгук про його наукову діяльність авторства Наталії Полонської-Василенко, написаний у жовтні 1942 року. Автобіографію В. Маслова проаналізовано через порівняння зі схожими текстами, написаними в інший час і в інших умовах. Нарис Н. Полонської-Василенко про творчий доробок науковця розглянуто як концептуальний текст. Авторка репрезентувала спадщину вченого в різних галузях гуманітаристики як результат міждисциплінарних досліджень. Обидва джерела допомагають осмислити діяльність Василя Маслова як вченого, чий життєвий шлях з'єднав досвід академічної науки імперської доби з практиками нової української гуманітаристики в ситуації радянської України. Публікацію документів доповнено візуальними джерелами. Це світлини, зроблені в ті часи, про які йдеться в автобіографії та характеристиці.

Ключові слова: Василь Маслов, Наталія Полонська-Василенко, автобіографія, науковий відгук, українська інтелігенція, окупація Києва, Учительський інститут.

“He Didn’t Follow the Usual Path of a Narrow Specialist...”: A Contribution to the Biography of Vasyl Maslov (1885–1959)

Documentary collections of Ukrainian scholars remain an important source for researching the biographies of both individual figures and entire museum curator, and ethnographer Vasyl Maslov enables a more detailed analysis of one of the least studied periods in the scholar's life: his time in Kyiv during the Nazi occupation of the city. For this publication, the scholar's autobiography, dated November 1941, and a review of his scientific work authored by Natalia Polonska-Vasylenko, dated October 1942, were selected. The methods employed to integrate these sources into scholarly discourse include comparative analysis, attribution, and source chronology. This approach allows for an examination of the documents within their historical context. Maslov's autobiography was analyzed through comparison with similar texts written under different conditions and at other times. Polonska-Vasylenko's essay on Maslov's body of work was studied as a conceptual text. The author presented the scholar's contributions across various fields of humanities as a result of interdisciplinary research. Both sources aid in understanding Vasyl Maslov's work as a scholar whose life bridged the experience of imperial-era academic science with the practices of new Ukrainian humanities amidst the Sovietization of Ukraine. The publication of these documents is complemented by visual sources, including photographs taken during the period discussed in the autobiography and the review.

Key words: Vasyl Maslov, Natalia Polonska-Vasylenko, autobiography, academic review, Ukrainian intelligentsia, occupation of Kyiv, Teachers' Institute.

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024

© Будзар М., 2024

Серед генерації української інтелігенції першої половини ХХ ст. є особи, чий життєвий і науковий шлях, попри насиченість, різноплановість наукових пошуків, безсумнівний, навіть показовий, зв'язок зі своєю добою, відходить на другий план перед біографіями осіб, більш затребуваних увагою і сучасників, і нащадків. Йдеться передусім про Василя Івановича Маслова (02.01.1885 (21.12.1884)–22.03.1959), чия постать найчастіше «ховається» за більш виразною фігурою його старшого брата Сергія Івановича Маслова (1880–1957).

Діяльність Василя Маслова впродовж 1910-х — 1950-х років важко вкладається у будь-які лапідарні визначення на кшталт інформації з «Енциклопедії історії України»: «літературознавець, історик літератури, етнограф»⁵⁰². Навіть за змістом статті з енциклопедії до такого формулювання можна додати низку характеристик — «музейник», «краєзнавець», «історик культури», «педагог». На думку дослідника, багатогранність творчих зацікавлень Василя Маслова «засвідчують близько 100 наукових робіт (значна частина яких, на жаль, поки не опублікована) з літературознавства, історії літератури, археології, етнографії та фольклористики...»⁵⁰³. Слід зауважити, хоча за останні десятиріччя постать науковця викликала зацікавленість, вивчалися його напрацювання лише в окремих сферах — чи то у регіональному краєзнавстві в 1920-ті рр.⁵⁰⁴, чи то у справі розбудови Прилуцького краєзнавчого музею як самостійної установи⁵⁰⁵, чи то у царині історії літератури й, ширше, історії культури, в контексті явища декабризму в історії України початку ХІХ ст.⁵⁰⁶ Лише зрідка, як у статті Тетяни Воронкової, де проаналізовано його архів⁵⁰⁷, життя і діяльність Василя Маслова постає не лише у різних проявах, але й у розмаїтті контактів із сучасниками. У книзі Олени Ключко, присвяченій роду

Маслових, особу вченого змальовано на досить широкому тлі доби, але акцент зроблено на історії родини, а не окремої людини⁵⁰⁸.

А втім, досі життєпис Василя Маслова не реконструйовано у цілісності, передусім у контактах вченого із науковою спільнотою чи у тих складних обставинах, в яких він, безумовно, опинявся у драматичній атмосфері першої половини ХХ ст. До прикладу, один із періодів життя В. Маслова чи то зовсім соромливо замовчуваний, чи то схарактеризований занадто загально, можливо, через амбівалентність теми, в якій відразу зринає питання колабораціонізму. Це його буття у Києві за часів окупації міста нацистами у 1941–1943 рр. Тому є доцільним пошук хоча б опосередкованої інформації щодо життєвих обставин вченого у цей трагічний період.

Метою статті є запровадження до наукового обігу двох документів, датованих періодом перебування Василя Маслова в окупованому нацистами Києві, — його автобіографії та характеристики його діяльності у 1910-х — 1930-х роках авторства Наталії Полонської-Василенко.

Свідчення про життя у Києві за часів окупації містяться у автобіографії самого В. Маслова, написаній невдовзі (3 березня 1944 р.) після звільнення міста радянськими військами: «Під час окупації України німцями я був⁵⁰⁹ у Києві і на початку вважався співробітником Університету і Педагогічного інституту. Після ліквідації цих закладів я вважався⁵¹⁰ референтом шкільного відділу й тут, користуючись тим, що німці звели до мінімуму шкільну роботу, обмеживши її лише першими чотирма класами народної школи, яка до того ж більшу частину року була зачинена, я став посилено займатися дисертаційною роботою («Томас Мур у російській літературі»), запланованою ще до війни у Київському Педагогічному Інституті. З відступом німців з України я, не бажаючи бути евакуйованим у західні області, пішов з Києва

502 Денисенко Г. Г. Маслов Василь Іванович. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6. Ла-Мі. С. 545.

503 Латиш Ю. Василь Маслов: життя та наукова праця (до 125-річчя відомого українського декабристознавця). *Соціальна історія*. 2008. Вип. IV. С. 105–111.

504 Коваленко О. Б. Ткаченко В. В. Маслов Василь Іванович [1884–1959] // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). Київ, 1991. С. 345–346.

505 Дмитренко Н. М. Василь Іванович Маслов: пам'яткоохоронна діяльність. *Сіверицина в історії України*. 2012. Вип. 5. С. 35–37.

506 Казьмирчук Г. Університетська декабристознавча школа: досягнення й перспективи розвитку. *Вісник КНУ*. Історія. 2002. Вип. 63–64. С. 17–19; Казьмирчук Г. Д., Латиш Ю. В. Українське декабристознавство. Київ; Черкаси, 2002. С. 74–79.

507 Воронкова Т. І. Архів Василя Івановича Маслова (1884–1959). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 1993. Вип. 1. С. 154–164.

508 Ключко О. Маслови. Долі. Події. Життя. Київ : Видавництво ТОВ «АРТ КНИГА», 2018. 351 с.

509 В оригіналі «залишався».

510 В оригіналі «був залишений».

до сестри-лікарки у Білу Церкву⁵¹¹ й залишався там, поки це місто не було звільнено 4.01.1944 р. від німецьких окупантів військами Червоної армії. Наступного ж дня після взяття нашими військами Білої Церкви я попрямував до Києва і, лише тільки тут стало налагоджуватися академічне життя в Університеті та Педагогічному Інституті, я не забарився відновити свою роботу у цих закладах...»⁵¹². Прагнучи відвести від себе звинувачення у колаборації, В. Маслов лаконічно, але доволі точно описує ситуацію, в якій опинився впродовж кількох воєнних років. Після від'їзду брата (Сергій Маслов, разом з багатьма іншими особами з числа співробітників Академії наук УРСР був евакуйований до Уфі) Василь Маслов залишився у Києві разом із сестрою Анастасією Лучник-Масловою та племінницею Іриною⁵¹³. Обидва документи, які публікуються, безумовно, пов'язані з його спробами знайти роботу, що у ті часи значило забезпечити виживання для себе й рідних. Водночас можна погодитися з Тетяною Заболотною, що для інтелектуалів, до яких належав В. Маслов, багато важили й соціальні запити, тобто «потреба в спілкуванні, визнанні й самореалізації»⁵¹⁴.

Автобіографічний нарис «Життєпис» датовано 16 листопада 1941 року, у крайньому правому кутку першого аркуша (основний текст написано фіолетовим чорнилом) зроблено напис олівцем «Lehrerinstitut». Тобто ця заява призначалася для прийому на роботу до Київського учительського інституту, створеного за ініціативи Київської міської управи згідно з наказом від 7 листопада 1941 року на базі Педагогічного та Учительського інститутів, тоді як прагнення представників наукової інтелігенції поновити роботу Університету св. Володимира, який був на бюджеті міської

управи, так і не реалізувалося, хоча б формально, попри повідомлення на початку жовтня того ж року в газеті «Українське слово», тому що окупаційні функціонери наголосили на цілковитій недоречності роботи вишів гуманітарного профілю⁵¹⁵. Директором Учительського інституту став педагог, літературознавець, музикознавець Василь Прокопович Завітневич (1899–1983), вочевидь доволі добре знайомий Василю Маслову, й не лише тому, що з 1938 року був деканом мовно-літературного факультету Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, де з вересня 1937 р. працював вчений⁵¹⁶, але й тому, що був його земляком — народився у селі Замістя неподалік міста Прилуки, де з 1897 р. мешкала сім'я Маслових.

«Життєпис» лаконічно відтворює основні віхи життя та діяльності його автора. Текст привертає увагу з кількох причин. Передусім В. Маслов не акцентує увагу на моментах, які, можливо, додали б йому преференцій у тій ситуації, коли автобіографія писалася. Він не згадує про своє походження, хоча в тексті 1944 р., написаному у звільненому Києві, зазначає, що народився «у містечку Ічня в родині купця 2-ї гільдії»⁵¹⁷. Але дореволюційний період життя автора описаний детальніше, ніж окремі етапи його діяльності у 1920-х — 1930-х рр. Також В. Маслов не повідомляє про будь-які конфлікти з представниками радянської влади, хоча б про те, що він не був звільнений з посади завідувача Прилуцького краєзнавчого музею у 1929 році лише через заступництво відомих науковців, чие слово ще мало вагу для провінційної партійної номенклатури наприкінці 1920-х рр., — мистецтвознавця, музейника Олексія Новицького⁵¹⁸ та філолога, громадського діяча Володимира Перетця⁵¹⁹.

⁵¹¹ Ганна Іванівна Маслова-Воробйова.

⁵¹² Процитовано за оригіналом: Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — НБУВ). Ф. 243. Оп. 1. Спр. 243. Маслов Василь Іванович. Коротка автобіографія. Арк. 3. Переклад з російської автора. Текст в російському оригіналі опубліковано: Латиш Ю. В. Матеріали до біографії Василя Маслова // Декабристи в Україні: дослідження й матеріали. 2009. Т. 6. С. 185–192.

⁵¹³ Ключко О. Маслови... С. 198.

⁵¹⁴ Заболотня Т. Стратегії виживання міської інтелігенції України в роки нацистської окупації (1941–1944 р.): теорія і практика. *Сторінки воєнної історії України*. 2013. Вип. 16. С. 101.

⁵¹⁵ Заболотня Т. Заклади вищої освіти в Україні у роки нацистської окупації: стан та особливості діяльності. *Сторінки воєнної історії України*. 2023. Вип. 27. С. 82, 104. За інформацією дослідників питання, доктор фон Франк'є, керівник створеної у Києві окупаційною владою групи «Наука», у звіті про стан освітньо-наукової сфери наголошував, що служби Німеччини не відчували потреби у послугах навчальних закладів у сфері гуманітаристики: Двірна К., Демиденко А. Освіта в окупованому Києві (1941–1943). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 6: Історичні науки. 2015. Вип. 13. С. 191.

⁵¹⁶ Матеріали до біографії Василя Маслова... С. 186.

⁵¹⁷ Там само.

⁵¹⁸ 1 червня 1929 р. до Прилуцького Окрвиконкому надійшов лист від Всеукраїнського археологічного комітету за підписом голови Олексія Новицького та секретаря Петра Курінного із проханням пояснити, чи правдиві чутки про звільнення з посади директора музею «В. І. Маслова, одного з найкращих уповноважених ВУАКу на Прилуччині по справах археології та мистецтва...». Цит. за: Ключко О. Маслови... С. 165.

⁵¹⁹ Лист Володимира Перетця, членом філологічного семінарію якого у 2-й половині 1900-х рр. був В. Маслов, ще переконливіший в аргументації: «Невже..., — писав він, — наша провінція така багата на культурні сили, що з легким серцем, навіть без пояснення причин, можна знімати з посад висококваліфікованих осіб, і чи певні Ви, що ті цінності, які зібрані у Прилуцькому музеї, і надалі будуть зберігатися з таким умінням і сумлінністю, з якою вони зберігалися і поповнювалися дотепер...». (Там само. С. 166).

Не менш цікавим є порівняння цієї автобіографії зі схожими текстами 1930-х рр. і вже згадуваним 1944 р. Тут відсутня (і це є уповні зрозумілим) графа, обов'язкова в автохарактеристиках радянської доби, — «громадська діяльність». Але красномовним є її вміст у документах 1936 р., які В. Маслов збирав для здобуття академічної пенсії (у чому йому врешті-решт відмовили). З цих паперів можна дізнатися, що дослідник літератури сентименталізму й романтизму, поет Оссіана, творчості Лоренца Стерна й Томаса Мура, автор невеличкої, але, власне, першої біографії історика й етнографа Миколи Маркевича, у 1932 році «в порядку самообілізації» брав участь у «весняній посівкампанії і в березні-квітні того року працював у різних селах Брусилівського району як член культ-бригади Київської профради в справі переведення 3-ої більшовицької весни», протягом 1931–1933 рр. на підшефному ВУАН Електро-арматурному заводі «виголосив низку лекцій політосвітнього, антирелігійного та соц[іально]-економічного змісту: “Завдання 4-ї весняної посівкампанії”, “Культурні завдання другої п'ятирічки”, “Релігійники і обороноспроможність СРСР”, 4 лекції про громадсько-літературну діяльність М. Горького...», у 1933 р. був членом Ревкомісії «Друзі дітей», а також з початку 1934 р. до червня 1935 р. виконував обов'язки «уповноваженого з паливу», а з червня 1935 р. — громадського інспектора охорони праці⁵²⁰. На підтвердження цієї інформації додавалися довідки, зокрема п'ять характеристик сільських рад Брусилівського району, серед яких одна є напрочуд красномовною. У ній повідомлялося, що В. Маслов з 28 березня до 5 квітня працював у селі Водотях «на весняній посівній кампанії і за цей час виявив себе на роботі як ударник, проводячи по кутках і на загальних зборах селянства масово-пояснюючу роботу про підсумки XVII-ої партконференції і завдання 3-ої більшовицької весни на Київщині, практично допомагаючи колгоспові ім. Сталіна у вивозці гною з телятників і розворушуючи колгоспницьку і індивідуальні маси до остаточної сплати всіх видів заборгованості і забезпечення в найближчий час потрібним посівматеріалом...»⁵²¹. Варто ще додати, що Віктор Платонович Петров (тодішній очільник Етнографічної комісії у складі ВУАН) у листах з січня до травня 1930-го року, де йшлося про улаштування Василя Маслова (в автобіогра-

фії: «Року 1930 я за конкурсом був обраний на посаду наукового робітника ВУАН...»), неодноразово наголошував про необхідність акцентувати увагу на громадській діяльності: «Подаючи заяву, підкресліть особливо свою суспільну роботу, — що більше й різноманітніше можете зазначити, то краще»⁵²²; «Добре б було, коли б Ви до своєї заяви додали справку про участь Вашу, як зав[ідувача] Музея, в роботі по колективізації. Я ще не бачив надісланої Вашої заяви, але особливо важливі довідки про громадську роботу»⁵²³.

Час, коли Василь Маслов працював спочатку у фольклорно-етнографічній комісії, а пізніше — в Інституті історії матеріальної культури (1930–1937 рр.), окреслений в автобіографічному тексті кількома реченнями. Проте це вочевидь був один із найнапруженіших періодів його життя, що минув у численних поїздках. Це археологічні експедиції (Райковецька, Ольвійська), подорож з командою «Українфільму» (разом з В. Петровим) на Чернігівщину й Сумщину з метою збирання матеріалів для фільму «Щорс», над яким починав працювати Олександр Довженко, поїздка на Донбас з метою вивчення «соціалістичного побуту сталінських шахтарів». Саме тоді було написано й надруковано чи підготовлено до друку роботи з етнографії та археології, вказані в автобіографії поряд із літературознавчими працями, створеними до 1928 і після 1939 р.⁵²⁴ Слід додати, що у списку наукових праць, тут поіменованих, немає одного тексту, вказаного в довоєнних описах і в документах після 1944 р. Це нарис, написаний В. Масловим у співавторстві з В. Петровим у 1935 р. «До збирання матеріалів про Щорса». Безумовно, не варто було в обставинах, коли писався «Життєпис», згадувати текст, написаний на виконання «поставленого т. Сталіним перед т. О. Довженком та всією радянської громадськістю завдання — створення фільму “Начдив Щорс — український Чапаєв”...»⁵²⁵. І не менш показово — роботу, над якою він працював ще з довоєнних часів і в окупованому Києві, у переліку праць у цьому життєписі презентовано під назвою «Т. Мур в російській та українській літературах», а у тексті 1944 р. — як «Томас Мур в російській літературі».

Авторкою другого документа, датованого 12 вереснем 1942 р., є історикиня, архівістка Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко

⁵²⁰ ІР НБУВ. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 333. Справа про призначення академічної пенсії Маслову Василю Івановичу. Арк. 8.

⁵²¹ Там само. Арк. 11.

⁵²² ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 1310. В. Петров — В. Маслову. 31.01.1930. Арк. 1.

⁵²³ ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 1311. В. Петров — В. Маслову. 11.02.1930. Арк. 1.

⁵²⁴ Від часу роботи В. Маслова у фольклорно-етнографічній комісії ВУАН зберігся лист до нього від В. Перетца за 10 жовтня 1931 р, вочевидь з приводу написання праці «Українська етнографія першої половини XIX ст.», в якому професор, уповні в душі часу, писав своєму учневі: «Мені здається, що в 1810-х роках, якщо не виявляється класова боротьба, то вона — завуальована все ж у перших роботах українських і білоруських етнографів» (пер. з рос. автора). ІР НБУВ. Ф. 33. Оп. 3. Спр. 6155. Арк. 1.

⁵²⁵ Петров В., Маслов В. До збирання матеріалів про Щорса. *Вісті Української академії наук*. 1935. Вип. 5. С. 34.

(31.01(12.02).1884–1973). Це машинописний текст з незначними правками фіолетовим чорнилом, власноручним підписом авторки, засвідченим В. Завітневичем і печаткою Педагогічного інституту (з березня 1942 р. у діловодстві Учительського інституту й органів місцевої влади почастишало вживання довоєнної назви установи⁵²⁶). Важко припустити, з якої саме нагоди була написана ця доволі розлога рекомендація, але зрозуміло, чому її авторкою стала саме Н. Полонська-Василенко — вона була одним із найавторитетніших українських істориків, котрі залишалися в окупованому Києві⁵²⁷. Цікавим є вже те, що це один із останніх документів з печаткою Інституту. Невдовзі (18 вересня) окупаційна влада припинила діяльність установи під формальним приводом її реорганізації⁵²⁸.

В архіві Василя Маслова достеменно свідчення про його взаємини з Наталією Полонською-Василенко відсутні, але він, безумовно, діяв у тому колі, до якого вона була безпосередньо дотична, хоча б тому, що з молодих років знала його старшого брата, ще відтоді, коли, навчаючись на Вищих жіночих курсах, товаришувала з курсистками словесного відділу, серед яких згадувала Олену Шуляк («тоненька, бліда шатенка з величезними чорними очима газелі...»), членкиню Семінарія руської філології Володимира Перетца, майбутню дружину Сергія Маслова⁵²⁹. Одним із помітних учасників цього об'єднання був (про це йшлося вище) й Василь Маслов. У подальшому Наталію Полонську-Василенко та Сергія Маслова пов'язувала співпраця в Археологічному інституті, що постав як науково-творча ініціатива української інтелігенції в буряні роки визвольних змагань. Комунікація між ними тривала увесь міжвоєнний період, що підтверджує збережене листування. Водночас й активність В. Маслова у міжвоєнний період у царині її наукових зацікавлень могла сприяти їхнім контактам. Не варто забувати й те, що серед інтелектуалів окупованого Києва історикія користувалася неабияким

авторитетом, що засвідчують хоча б листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина осіні 1941 — зими 1942 р., коли українські інтелігенти ще сподівалися на можливість наукової праці в умовах окупаційного режиму, із закликами до нього та Н. Полонської-Василенко організувати роботу істориків у Києві, як «старій гвардії», у «ширшому академічному масштабі...»⁵³⁰. Тому поява такої характеристики-аргументації є досить обґрунтованою.

Розгляд Наталією Полонською-Василенко наукового доробку Василя Маслова за 30 років праці досі лишається однією з найбільш змістовних характеристик його діяльності до початку 1940-х рр. Міждисциплінарність, властиву дослідженням вченого, авторка розцінювала не як слабкість, але як силу: «Незважаючи на надзвичайно широкий діапазон інтересів В. І. Маслова, він не переходить в дилетантизм та поверховість, як воно нерідко трапляється, й зберігає глибоку науковість і академічність». Коротко, але всебічно розглянувши спадщину вченого в різних галузях гуманітаристики, Н. Полонська-Василенко зауважила на таких ознаках його праці, як широка ерудиція, надзвичайна пильність, великі знання, обережність у висновках. І справді, якщо подивитися хоча б підготовчі матеріали, зібрані вченим для вивчення біографії та творчого шляху історика М. Маркевича (було надруковано лише невеликий нарис, що у брошурованій формі має 28 с.), легко пересвідчитися, наскільки ретельно працював він над обраною науковою темою. Документальна збірка «Маркевич Микола Андрійович. Матеріали до статті» нараховує 804 аркуші, справа, що містить виписки з опублікованих і неоприлюднених листів історика, — 500 аркуші⁵³¹.

Ще одним важливим меседжем цього нарису Н. Полонської-Василенко є те, що досить широке історичне тло, на якому вона презентує доробок вченого, і це не лише найменування науковців, котрі у різні часи оцінювали його роботи, але й оригінальне витлумачення того, чому діапазон

⁵²⁶ Левченко Ю. Освітня та культурна діяльність Київського педагогічного інституту під час нацистської окупації (листопад 1941–вересень 1942 рр.) *Світ Кліо*. 2021. Т. 4. С. 38.

⁵²⁷ Верба І. В. Н. Д. Полонська-Василенко: сторінки життєвого та творчого шляху. *Український історичний журнал*. 1993. Вип. 7–8. С. 77–79.

⁵²⁸ Зі щоденника А. Любченка за 19.09. 1942 р.: «Вчора вдень зайшов до інституту дізнатися про дрова. Інститут зачине. Чому? А сьогодні виявляється: прийшло вчора нім. начальство, запропонувало протягом 15 хв. очистити приміщення, залишивши в ньому недоторканими всі документи. Тут тепер буде нім. Педаг. Інститут. Що ж до ук-го, то нічого невідомо. В інституті якраз перший день учительської конференції, скликано 300 чол. Тепер їм ніде притулитись, нема й можливості матеріали дати». Любченко А. Вертеп. Оповідання. Щоденник. К., 2005. С. 216. До речі, в документах окупаційної влади за початок жовтня 1942 р. є згадки про відкриття «Німецького педагогічного інституту», але ці наміри не було реалізовано: Заболотна Т. Заклади вищої освіти... С. 84.

⁵²⁹ Полонська-Василенко Н. Спогади / Упоряд., вступ. ст. та ім. покаж. В. Шевчука. К., 2011. С. 214. Тут схарактеризовано й самого С. Маслова, на думку авторки, він «був прекрасним знавцем давньої доби української літератури, слов'янської палеографії, стародруків, але був дитиною в життєвих питаннях...».

⁵³⁰ Винар Л. Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина з 1941–1943 рр. *Український історик*. 1990. Т. 27. № 1–4. С. 171, 177.

⁵³¹ ІР НБУВ. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 28. Маркевич Микола Андрійович. Матеріали до статті. Там само. Спр. 111. Листування М. А. Маркевича.

дослідницьких зацікавлень В. Маслова є таким широким. Вона пояснює це обставинами, в яких опинилася «стара» академічна спільнота в умовах радянської наукової життя України, в ситуації, власне, цивілізаційного зламу, коли спеціаліст з історії права України «опинявся юрисконсультом далекої Азії», а економіст європейського ґатунку — плановиком торговельного тресту. І нарешті, слід наголосити, що характеристика історикинею напрацювань В. Маслова виходить за межі вузькопрофільного погляду, має узагальнююче історико-культурне підґрунтя.

Сам факт появи цієї характеристики засвідчує, як неочікувано могли перетинатися людські долі у трагічних випробуваннях першої половини ХХ ст., як сходилися та розходилися життєві шляхи однолітків, якими були Наталія Полонська-Василенко і Василь Маслов. Вона опинилася за межами України та «брала активну участь у творенні української історичної науки в еміграції»⁵³². Він залишився в радянській Україні зі своїми рідними, зумів отримати ступінь кандидата філологічних наук, повернувся до викладання у Київському університеті, хоча, можливо, над ним ще довго тяжіла тінь перебування в окупованому Києві⁵³³. Але їхні імена закарбувалися разом в кількох сторінках тексту, надрукованого тьмяними літерами (машинна стрічка, імовірно, застаріла) на пошковленому папері, залишилися в одному з численних документів тієї фатальної доби, самовидцями й дійовими особами якої вони були.

Разом із текстовими джерелами публікуються кілька візуальних. Це світлини з особистого архіву В. Маслова, фотографування було одним із його багаторічних захоплень. Вони ілюструють окремі моменти з життя вченого, про які йдеться в оприлюднених текстах. На світлині із зображенням членів Семінарія В. Перетца постають люди, чия доля у наступні десятиріччя красномовно засвідчують, як далеко пролягли шляхи науковців з академічної аудиторії початку 20 ст. — від еміграції (Іван Огієнко) до загибелі у Сандормосі (Павло

Филипович), від успішної наукової кар'єри в радянському літературознавстві (Микола Гудзій) до арешту, заслання та смерті (керівник Семінарія Володимир Перетц). І навіть каяття та засудження своїх же колег не рятували від подальших репресій (Олександр Дорошкевич)⁵³⁴, хоча, можливо, нерідко допомагали зберегти життя та кар'єру (Олександр Назаревський)⁵³⁵. Світлини з Ольвійської експедиції (у складі її В. Маслов виконував обов'язки фотографа) насамперед засвідчують, як змінилося наукове коле за трохи більше ніж двадцять років — і зовнішньо, і за складом причетних осіб. Також ці фото примушують згадати, якою прикро перемінливою була доля українських науковців міжвоєнної доби. Федір Козубовський, тогочасний директор Інституту матеріальної культури РАН, керівник експедиції, зображений у гурті учасників розкопок або у момент читання лекції студентам-історикам Одеського університету, лише через півтора року буде заарештований, а 1938 року загине у підвалах НКВС. Тобто самі по собі ці джерела красномовно ілюструють трагедію української інтелігенції першої половини 20 ст., до якої належав і Василь Маслов.

Таким чином, запровадження до наукового обігу двох документів, датованих часом перебування науковця Василя Маслова в окупованому Києві, не лише додає інформації про один із найменш досліджених періодів його біографії. Їх зміст уможливує розгляд в широкому історичному контексті наукової спадщини вченого, котрий, як і багато хто з його сучасників, своєю роботою з'єднував часи академічної науки імперської доби з епохою формування нової української гуманітаристики в ситуації її опору викликами радянської. Ці джерела також містять опосередковані свідчення про комунікацію Василя Маслова з іншими українськими інтелігентами, котрі теж опинилися в окупації, тим самим спонукаючи до подальшого вивчення життєвого шляху вченого із залученням нових документальних матеріалів.

⁵³² Верба І. В. Н. Д. Полонська-Василенко... С. 80.

⁵³³ О. Ключко у книзі про рід Маслових наводить документ з архівних фондів СБУ, наданий в її розпорядження дослідником Віктором Моренцем. Це характеристика на агента «Ікс», Григорія Єфремовича Тищенка, уродженця Прилуччини, давнього знайомого В. Маслова, що, ймовірно, датована серединою 1940-х рр. У своїх свідченнях щодо прилучан, які залишалися під час другої світової війни в окупації, Г. Тищенко називав ім'я вченого: «Маслов Василь Іванович — професор Київського держуніверситету. «Ікс» знайомий з ним ще з 30-х років. У той час Маслов належав до викладачів, котрі активно боролися з радянською владою. За окупантів мешкав у Києві, але часто бував у Прилуках, де має зв'язки, з якими зустрічається і зараз...». За: Ключко О. Маслови... С. 224.

⁵³⁴ В. Перетц писав С. Маслову 23 березня 1933 р.: «Чутки до мене доходять найнеймовірніші, до прикладу, знаменитий Дорошкевич потрапив на «казенні хліби». Не віряться: адже він так старанно «перезобрововався», що навіть подиву гідно...». ІР НБУВ. Ф. 33. Оп. 3. Спр. 6176.

⁵³⁵ В. Перетц в одному з листів до С. Маслова з боєм обурюється на те, що Назаревський вимагає його присутності в Києві (охопленому хвилею репресивних «чисток» наукових і освітніх установ): «Чому я повинен з'являтися, як думає Олександр Андрійович, щоб з ризиком для життя бути присутнім на мерзенних виступах моїх же учнів і співробітників?» (ІР НБУВ. Ф. 33. Оп. 3. Спр. 6165.) З О. Назаревським братів Маслових пов'язувала довгорічна дружба. Саме у Назаревського зупинився Василь Маслов, коли, повернувшись на початку лютого до Києва, знайшов власне помешкання розореним (Ключко О. Маслови... С. 211).

REFERENCES

- Klochko, O. (2018). *Maslovy. Doli. Podii. Zhyttia*. [Maslovs. Histories. Events. Lives]. Kyiv [in Ukrainian].
- Latysh, Yu. (2008). Vasyl Maslov: zhyttia ta naukova pratsia (do 125-richchia vidomoho ukrainskoho dekabrystoznavtsia). *Sotsialna istoriia, IV*, 105–111 [in Ukrainian].
- Levchenko, Yu. (2021). Osvitnia ta kulturna diialnist Kyivskoho pedahohichnoho instytutu pid chas natsytskoi okupatsii (lystopad 1941 – veresen 1942 rr.) [Educational and Cultural Activities of the Kyiv Pedagogical Institute during the Nazi Occupation (November 1941 – September 1942)]. *Clio World, 4*, 30–49 [in Ukrainian].
- Verba, I. V. (1993). N. D. Polonska-Vasylenko: storinky zhyttievoho ta tvorchoho shliakhu. *Ukrainian Historical Journal, 7–8*, 70–84 [in Ukrainian].
- Voronkova, T. I. (1993). Arkhiv Vasylia Ivanovycha Maslova (1884–1959). *Manuscript and Book Heritage of Ukraine, 1*, 154–164 [in Ukrainian].
- Zabolotnia, T. (2013). Stratehii vyzhyvannia miskoi intelihentsii Ukrainy v roky natsytskoi okupatsii (1941–1944 r.): teoriia i praktyka. *Pages of the Military History of Ukraine, 16*, 94–112 [in Ukrainian].
- Zabolotna, T. (2023). Zaklady vyshchoi osvity v Ukraini u roky natsytskoi okupatsii: stan ta osoblyvosti diialnosti. (Part 1). *Pages of the Military History of Ukraine, 27*, 73–120 [in Ukrainian].

ТЕКСТИ

* * *

Lehershstitut⁵³⁶

Маслов, Василь Іванович.
(життєпис)

Народився 1884 р. 21 грудня на Чернігівщині в м. Ічні. Середню освіту одержав в Прилуцькій гімназії, яку скінчив 1903 р. з золотою медал'ю. У 1903 р. вступив на 1-^{ий} курс історико-філологічного факультету Московського Університету, а потім перейшов до Київського Університету, який і закінчив 1909 р. з дипломом 1-^{ого} ступня, одержавши золоту медаль за роботу про літературну діяльність декабристів. 1-^{го} січня 1910 р. був затверджений штатним стипендіатом при Київському університеті для підготовки до професорського звання по кафедрі російської мови та літератури і в 1913–1914 рр. склав магістерські іспити.

З 1915 до серпня 1920 р. був приват-доцентом в Київському університеті і на Вищих жіночих курсах (1917–1921 рр.). І в Університеті, і на Вищих жіночих курсах читав рекомендовані факультетом курси російської літератури і вів практичні заняття з студентами та курсистками.

З осені 1920 р. до 1930 р. працював в Прилуках на Полтавщині, як викладач російської та зах[ідно]-європ[ейської] літератури на Вищих Педагогічних курсах, перетворених потім в Педтехнікум, и протягом 4-^х років (1927–1930 рр.) був директором Прилуцького Окружного Музею, де провадив науково-дослідну роботу по вивченню Прилуччини. Відомості про цю роботу війшли у виданий за мою редакцією «Бюлетень Прилуцького Окружного Музею» 1928/29 №№1–2.

Року 1930 я за конкурсом був обраний на посаду наукового робітника ВУАН і працював там спочатку в фольклорно-етнографічній комісії, а після реорганізації Академії — в інституті історії матеріальної культури.

З вересня 1937 р. я був призначений в.о. професора по кафедрі рос літератури в Київськ[ому] Педагог[ічному] Інст[иту]ті ім. Горького, де працював до останнього часу, виконуючи обов'язки керівника кафедри рос[ійської] літератури і голови державної комісії на літературному факультеті заочного відділу того ж Пед[агогічного] Інститута.

З 1937/1938 уч. р. і до останнього часу я займав посаду професора по кафедрі філології при Київському Університеті і читав там лекції по історії російської літератури на факультеті іноземних мов і літератур.

Наукова моя робота після закінчення університету і складання магістерських іспитів скупчена була переважно на дослідженні різних питань з історії сентименталізму та романтизму в російській літературі к. XVIII — поч. XIX ст., а саме на з'ясування розповсюдження цих течій в російській літературі зазначеного часу. Наслідком роботи в цій галузі були такі друковані праці —

1. Архив К. Ф. Рылеева. Известия Академии Наук. СПб. 1910, с. 915–934.

2. Отчет о научной работе в Полтаве. См. изд. в «Университетских известиях» 1910 «Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Полтаву».

⁵³⁶ Напис олівцем.

3. Библиографические заметки. I. К литературным обработкам предания о Вадиме Новгородском. II. Французский оригинал песни В. А. Жуковского «Мой друг, хранитель — ангел мой!» «Чтения в Историч[еском] обществе Нестора-Летописца». Киев 1911, вып. I–II.
4. Отчет о научных занятиях в Петербурге. Надрукований в київськ[их] «Университетских известиях» 1911 р. В «Отчете об экскурсии семинария русской филологии в СПб 13–28 февраля».
5. Литературная деятельность К. Ф. Рылеева. Киев 1912. 515 стор. Відбиток з київських «Унив[ерситетских] известий» 1911–1912 рр.
6. Библиографические заметки. III. Энциклопедический словарь С. Селивановского. IV. К биографии О. М. Сомова. «Чтения в Историч[еском] обществе Нестора Летописца». Кн. XXIV, Киев 1913.
7. Начальный период байронизма в России. Киев 1915. (Відбиток з «Универ[ситетских] известий» 1915 р.)
8. Литературная деятельность К. Ф. Рылеева. Дополнения и поправки. Киев 1916 (Відбиток з «Универ[ситетских] Известий» 1916 р.)
9. Интерес к Стерну в рус[ской] ли-ре к. XVIII и нач. XIX вв. «Ист[орический] лит[ературный] сборник, посвящается В. И Срезневскому. Издание отд[еления] русс[кого] яз[ыка] и слов[есности] Рос[сийской] Академии наук Ленинград 1924, с. 339–376.
10. Поэт-декабрист К. Ф. Рылеев. «Сборник из эпохи борьбы с царизмом» 1926, № 5.
11. К вопросу о первых русских переводах поэм Оссиана Макферсона. «Сборник отделения рус[ского] яз[ыка] и сл[овесности] Ак[адемии] Наук СССР». Т. 101. № 3. Ленинград 1928.
12. Оссиан в России. Труды Пушкинского Дома Ак[адемии] Наук СССР. Вып. 50^д. Ленинград 1928.
13. Оссианизм Карамзина. Прилуки 1928. Издание автора.
14. М. А. Маркевич. «Стаття в Бюллетені Прилуцького Окр[ужного] Музею». 1929 № 2.
15. Поповнення Прилуцького музею (ibid. 1928 № 1).
- Під час перебування мого в Укр[аїнській] Ак[адемії] Наук, а далі в Пед[агогічному] інституті і Університеті я надруковав і виготовив до друку декілька робіт, що стосуються питань етнографії, археології та літератури, а саме: 16) Етюд з історії с[ільсько]г[осподарської] техніки («Мысли о паровом плуге» П. П. Білецького-Носенка. Рукопис 1828 р.) «Наукові записки Ін-ту Ма[теріальної] Культури АН УССР». 1935, кн. I.
17. Українська етнографія першої половини XIX ст. Ibid, 1935, кн. II.
18. Рільницьке знаряддя і техніка за пам'ятками Райковецького городища феодальної доби. Ibid, 1937 р., кн. 1, сс. 43–75 + 5 таблиць з ілюстраціями.
19. Побут сталінських шахтарів. Монографія на 10 др. арк. + 40 таблиць з ілюстр[аціями].
20. Рибальська техніка за пам'ятками XI–XIII ст. на середньому Придніпров'ї. Виготовлено для друку — на 3 др. арк. + 12 таблиць ілюстрацій.
21. До питання про народність М. Ю. Лермонтова. «Молодий більшовик» 1939 р., кн. 7, с. 98–106.
22. Т. Мур в рос[ійській] та укр[аїнській] літ-рах. Монографія на 3 др. арк. + 15 ілюстрацій (готується до друку).

м. Київ. 1941. XI. 16.

В. Маслов

ІР НБУВ. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 1187. 1 арк. Публікується вперше.

Н. Полонська-Василенко

Професор Василь Іванович Маслов

Професор Василь Іванович Маслов належить до старшої генерації українських вчених і ім'я його добре відомо дослідникам понад 30 років. Перша значна робота В. І. Маслова, «Литературная деятельность Рылеева», розпочата ще на студентській лаві й надрукована р. 1912, притягнула увагу фахівців, літературознавців та істориків. Кілька ґрунтовних рецензій в свій час відзначили вихід її між люди: писали про цю книгу Валерій Брюсов, проф. Піксанов, Кубасов, Василенко, Замотін, Лернер, Сиротинін, Єфремов, відгукнувся і львівський критик Свистун. Список рецензентів показує, яке різноманітне коло читачів зацікавила книга В. І. Маслова — і літературознавців, і істориків, і дослідників громадськості. Це ставлення до праць В. І. Маслова характерно. Він не пішов звичайним шляхом вузького фахівця й здобув в історії української культури не звичайне місце, в чому були свої позитивні й негативні сторони. Якби В. І. Маслов присвятив всі свої сили одній галузі науки, він, звичайно, здобув би ім'я

виключного фахівця в обраній ним дисципліні: його точний метод, широка ерудиція, надзвичайна пильність, великі знання, обережність в висновках можуть служити запорукою в цьому. Але В. І. Маслов не обмежувався лише одною вузькою галуззю науки: протягом 30 років він переходив від одної теми до іншої, і в кожній з досліджуваних ним проблем зробив стільки коштовного, що, власне кажучи, кожній ділянці було би задосить, щоб забезпечити авторові почесне місце, і тому природньо, що й оцінка його наукової діяльності повинна бути зроблена представниками різних дисциплін.

Характерно, що коли року 1940 Педагогічний інститут порушив клопотання про надання В. І. Маслову ступеня доктора «honoris causae», відзиви про його праці подали представники різних фахів: академік Білецький (історик літератури), член-кореспондент Академії Наук Попов (український фольклор) та проф. Савченко (керівник катедри західної літератури). Коло цих фахівців можна було б збільшити, прилучивши фахівця з історії та археології.

Праці В. І. Маслова з історії літератури тісно пов'язані з загальною історією і однаково належать і літературознавцям, і історикам. Першим циклом його праць були дослідження над Рилеєвим: вони почалися виданням в 1910 р. статті про «Архів Рилеєва», подарований В. Якушкиним Академії Наук (в «Изв[естиях] Имп[ераторской] Акад[емии] Наук»); далі р. 1912 видана велика монографія «Литературная деятельность Рыльева», про яку вже згадувалося вище. На цьому не зупинився В. І. Маслов, р. 1916 надрукував він додатки до цієї монографії — явище дуже рідке в нашій історіографії, а р. 1926 видав невеличку книжку «Поет-декабрист Рилеєв». Всі ці праці дуже важливі для історика, зокрема історика України, бо літературну діяльність Рилеєва автор розглядає під кутом зору ставлення його до України. Не зважаючи на 30-річну давність, монографія В. І. Маслова залишається одною з ґрунтовних праць з історії декабризму й досі не втратила свого наукового значення. Проф. Савченко характеризував її так: «книга Маслова ... сохраняет свою ценность благодаря тщательности исследования, особенно в вопросе об источниках творчества Рыльева». Академік Білецький вважав, що вона «могла быть представлена и принята как диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук».

Другий цикл праць В. І. Маслова з історії літератури присвячений вивченню доби романтизму. Він почався цінною працею «Начальный период байронизма в России», виданою р. 1915. Академік Білецький писав, р. 1939, що ця робота «могла бы и в наше время явиться хорошей кандидатской диссертацией». До цього ж циклу можна приєднати його праці з історії осіанізму в російській літературі: «К вопросу о первых переводах поэм Оссиана Макферсона», «Оссианизм в России» (бібліографія) та «Оссианизм Карамзина» — 1928 р. Це фрагменти великої праці, дослідження про російський осіанізм, в якому автор використовує уперше низку своїх фактичних даних та спостережень. Ознайомившись з цією роботою в рукопису, академік Білецький зауважив, що вона повинна буде зацікавити західноєвропейських вчених, що працюють в цій галузі.

До цих праць деякою мірою стосується дуже цікава розвідка В. І. Маслова, видана р. 1924, — «Интерес к Стерну в русской литературе конца XVIII и начала XIX стол.». В цій праці автор зібрав багатий матеріал, який освітлює настрої російського суспільства XVIII–XIX стол.

Останніми роками В. І. Маслов працює над дослідженням впливу Томаса Мура в Росії в 1820–30 рр., зокрема на Жуковського та інших поетів-романтиків. Таким чином, в цілому праці В. І. Маслова дають досить повну й важливу історію західноєвропейських впливів на російську літературу. Треба згадати ще невеличку, але дуже цікаву роботу автора «М. А. Маркевич», присвячену різноманітній літературній та науковій діяльності цього поета-романтика, історика, етнографа, збирача архівних матеріалів, і музики, якому належить таке видатне місце в історії України.

Такий внесок В. І. Маслова в скарбницю російської та української літератури.

Широкі наукові інтереси В. І. Маслова з одного боку, та складні умови життя української інтелігенції доби большевизму — з другого, не дали йому можливості обмежитися рамками історії літератури. За той час багато фахівців різко змінювали напрям своєї діяльності, й представник рідкої дисципліни історії права України опинявся юрисконсультом далекої Азії, економіст європейського масштабу обмежувався працею плановика торговельного тресту. Не уник цієї долі й В. І. Маслов, й дослідник Стерна та Байрона на кілька років зосереджує увагу на завідуванні Прилукським музеєм. В його літературній діяльності цей період позначився кількома працями, присвяченими музеєві.

Повернувшись до Києва р. 1930, В. І. Маслов переходить на роботу до Інститута історії матеріальної культури й там віддається дослідженню етнографії та археології. Ця доба характеризується низкою дослідів в галузі історії первісного господарства України. В. І. Маслов друкує ряд дуже цінних праць. В «Рільницьких знаряддях та техніці за пам'ятками Райковецького

городища феодальної доби» автор дає ґрунтовну розвідку на підставі археологічного матеріалу, широко використовуючи бібліографію питання та етнографічні паралелі. Він реконструює картину сільсько-господарчого побуту України XI–XII стол., і це має великий інтерес для української археології та історії. До цієї праці близько підходить не надрукована розвідка «Рибальська техніка XI–XIII стол.», написана на підставі детального вивчення рибальських знарядь та багато ілюстрована.

Дуже цікавий твір В. І. Маслова «Етюд з історії сільськогосподарської техніки» (надрукований р. 1934) являє широко задуману й добре оброблену розвідку, викликану рукописом Білецького-Носенка, автора початку XIX стол., з приводу застосування на Україні парового плугу. В. І. Маслов дає багату бібліографію цього питання, використовуючи низку невідомих до того часу рукописних праць першої половини XIX стол. Тісно зв'язана з цією статтею інша — «Українська етнографія першої половини XIX стол.» (надрукована р. 1935), в ній В. І. Маслов подає цікаву картину ставлення в науці та українському суспільстві до питання про механізацію праці, споконвічного сперечання — що корисніше для України: сільське господарство чи фабрична промисловість.

Треба відзначити ще велику монографію В. І. Маслова — «Побут сталінського шахтаря» — детальне вивчення економіки та статистики питання за весь час існування промисловості Донбасу.

Таким чином в особі В. І. Маслова об'єднуються дослідники двох далеких одна від одної галузей історії культури — літератури доби романтизму та сентименталізму від Стерна та Байрона до Лермонтова, і економічної історії України XI–XX століть. Всі ці праці роблять враження, що автор їх присвятив своє життя виключно питанню, якому присвячена праця, стільки в них вкладено знання, так вичерплює досліджена література, так багаті бібліографічні вказівки. Кожна з праць В. І. Маслова дає вичерплює освітлення питання й після неї дослідникові не варто перевіряти матеріал, вишукувати належну літературу: йому досить використати працю В. І. Маслова, щоб бути певним, що в ній зібрано усе, що було зроблено в науці.

Не зважаючи на надзвичайно широкий діапазон інтересів В. І. Маслова, він не переходить в дилетантизм та поверховість, як воно нерідко трапляється, й зберігає глибоку науковість і академічність.

За винятком кількох років, присвячених праці в Придубському музею та в Інституті матеріальної культури, В. І. Маслов весь час працював в Університеті та Педагогічному інституті, як приват-доцент та професор. Року 1940 Педагогічний інститут порушив перед КВШ⁵³⁷ питання про надання йому ступеня доктора філологічних наук, але справа затяглася й припинилася з початком війни. Проте залишилися відзиви про наукову діяльність В. І. Маслова: «пора исправить допущенный в свое время недосмотр и дать В. И. Малову научную квалификацию в ученом звании, которое он вполне заслужил», — писав академік Білецький; «совокупность трудов В. И. Маслова дает полное основание к присуждению ему звания профессора с соответствующей ученой степенью», — писав проф. Попов. «Работы В. И. Маслова дают ему бесспорное право не только на звание профессора, но также на степень доктора», — писав профес. Савченко.

Цілковитим приєднується до відзивів висококваліфікованих фахівців, я з свого боку можу додати, що в галузі історії та археології України праці В. І. Маслова дають цінний внесок і на довгий час — і монографія про Рилеєва, і розвідки з історії господарства України — залишаться корисними й необхідними для дослідників.

Кидаючи загальний погляд на 30-річну науково-педагогічну діяльність В. І. Маслова, треба зробити висновок, що в його особі українська культура має одного з видатних представників, вченого з глибокими й різноманітними знаннями й широким світоглядом, з багатою ерудицією, який лише випадково не здобув своєчасно докторського звання й який безперечно має всі підстави, щоб бути поставленим в першу категорію українських вчених.

12/IX-42

Н. Полонська-Василенко

Професор, д-р історичних наук

Власноручний підпис

професорки Полонської-Василенко Н. Д. свідчу
Директор Київського педагогічного інституту

В. Завітневич

Печатка Київського педагогічного інституту.

⁵³⁷ Всесоюзний комітет зі справ вищої школи при СНК СРСР.

СВІТЛИНИ

Рис. 1. В. Маслов. 1901 р.
ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 1351. Арк. 1

Рис. 2. Семінарії В. Перетца. Сидять зліва направо: перший — І. Огієнко, третій — А. Лобода, 5-й — В. Перетц, далі — В. Адріанова-Перетц, С. Маслов. Стоять у другому ряду зліва направо: 4-й — О. Назаревський, 6-й — О. Дорошкевич, далі — М. Гудзій, останній — В. Маслов. У верхньому ряду 3-й зліва — П. Филипович. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 724

Рис. 3. Перший Всеукраїнський семінар музейних працівників.
В. Маслов сидить крайній справа у другому ряду. 12.06.1930 р. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 656

Рис. 4. В. Маслов — співробітник Етнографічної комісії ВУАН.
Жовтень 1931 р. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 1351. Арк. 4

Рис. 5. Комісія Українфільму з родиною Щорсів. Чернігів. 13 травня 1935 р.
Стоять: крайній справа — В. Петров, за ним — В. Маслов. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 386. Арк. 226

Рис. 6. В. Маслов (сидить крайній справа в 2-му ряду) серед учасників Ольвійської археологічної експедиції.
Ф. Козубовський сидить у першому ряду, 3-й зліва. 1935 р. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 388. Арк. 32

Рис. 7. Лекція начальника експедиції Ф. А. Козубовського для студентів-істориків Одеського університету. Ольвія. Жовтень 1935 р. ІР НБУВ. Ф. 243. Спр. 388. Арк. 35

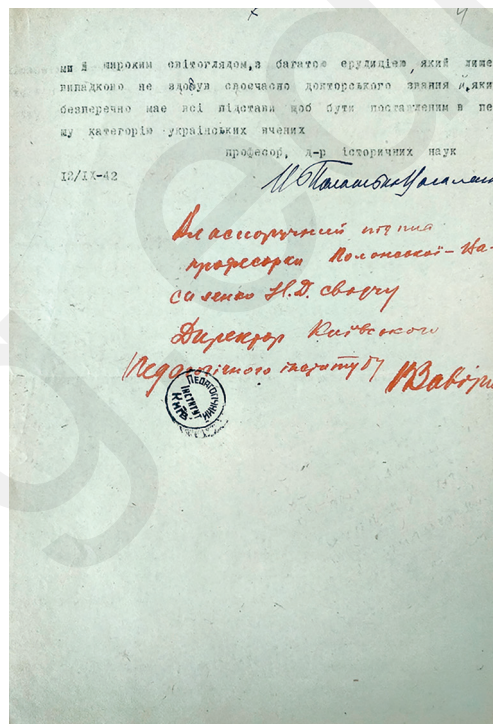

Рис. 8. Полонська-Василенко Н. Д. Маслов Василь Іванович. Відгук про наукову діяльність. 12 вересня 1942 р. Київ. ІР НБУВ. Ф. 243. Оп. 1. Спр. 1087. Арк. 4. Підписи Н. Полонської-Василенко, В. Завітневича

Дата надходження до редакції: 21.08.24 р.
Дата схвалення до публікації: 02.09.2024 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)